

IN MEMORIAM

PÁL ENGEL (1938.-2001.)

Pál Engel, jedan od najboljih suvremenih mađarskih medievista i član uredništva našega zbornika, prerano je preminuo 21. kolovoza 2001. u Budimpešti u 64. godini života. Budući da sam imao čast da mi je on bio jedan od mentora prilikom izrade doktorata na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti, surađivati s njime i smatrati se njegovim prijateljem, pripala mi je tužna dužnost u povodu njegove smrti upoznati hrvatsku znanstvenu javnost s njegovim životopisom i znanstvenim djelovanjem s kojim do sada, nažalost, nije bila dovoljno upoznata.

Pál Engel rođen je u Budimpešti 27. veljače 1938. Studirao je od 1956. do 1961. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Eötvös Lóránd u Budimpešti. Stupanj kandidata znanosti postigao je 1986., a stupanj akademskog doktora znanosti 1994. s temom o društvenom razvoju sjevernougarske županije Ung krajem 14. i početkom 15. stoljeća. Zbog svog "buržoaskog" podrijetla, susretao se tijekom svoga životnog puta s velikim poteškoćama kako bi stekao radno mjesto u struci. Nakon diplomiranja 1961., pa do 1967. godine, radio je kao stručni suradnik Sveučilišne knjižnice u Budimpešti, a potom od 1968. do 1982. u Središnjoj stručnoj knjižnici Mađarske pošte, također u Budimpešti. Godine 1982. kratko radi kao stručni suradnik Nacionalne knjižnice Széchenyi; iste je godine prešao na Institut za povijesne znanosti Mađarske akademije znanosti, ustanovu u kojoj će ostati do svoje smrti. Od 1988. do 2001. godine bio je pročelnikom Odsjeka

za povijest srednjeg vijeka Instituta, a od 1991. do 1996. i vršitelj dužnosti ravnatelja čitavog Instituta. Od 1996. do 1997. godine bio je i ravnatelj knjižnice Mađarske akademije znanosti. Osim što se bavio znanstvenim radom unutar Instituta, predavao je kao honorarni profesor na Filozofskom fakultetu u Miskolcu (1990.-1992.), Filozofskom fakultetu Sveučilišta Attila József u Segedinu (1992.-1993.) te na prestižnoj ustanovi Eötvös Kollégium u Budimpešti (1993.-2001.). Bio je mentor prilikom izrade mnogih doktorskih disertacija, član uredništva glavnoga mađarskog stručnog časopisa Századok, te Mađarskog povjerenstva za povijesne znanosti. Od 1995. godine bio je dopisni, a od 2001. godine i pravi član Mađarske akademije znanosti.

U svom znanstvenom radu prof. Engel bio je prvenstveno zainteresiran za razdoblje povijesti kasnoga srednjeg vijeka (razdoblje vladavine dinastije Anžuvina i njihovih sljednika). Posebice ga je zanimala povijest plemstva kao značajnog društvenog sloja, kao i povijesni zemljopis istoga razdoblja. Radio je i na izdavanju izvora kao priređivač građe¹ i kao suradnik ili redaktor djela drugih priređivača, pri čemu je do izražaja dolazila njegova znanstvena akribija i temeljitost. Tijekom rada na problemima društvene povijesti kasnoga srednjeg vijeka postavio je mnoge značajne hipoteze kojima je ispravio i nadopunio mnoge uvriježene stavove unutar mađarske historiografije.² U svom istraživanju bavio se prvenstveno područjem Ugarske, Slavonije i Transilvanije, a u manjoj mjeri i Bosne i Hrvatske.

Posljednjih godina svog života objavio je nekoliko kapitalnih djela i priručnika za povijest srednjovjekovne Ugarske, koji, nažalost, u hrvatskoj historiografiji još nisu dovoljno poznati. Na prvom mjestu treba spomenuti njegovo dvotomno djelo "Magyarország világi archontológiája 1301-1457." [Svjetovna mađarska arhontologija 1301.-1457.]

¹ Posebice valja istaknuti njegovu monografiju *Kamarahaszna-összeírások 1427-ből* [Popisi daće "lucrum camere" iz 1427. godine], *Új történelmi tár. Fontes minores 2*, Budimpešta, 1989.

² Posebice valja spomenuti njegove monografije i radove: *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban* [Povezanost kraljevske vlasti i aristokracije u doba kralja Žigmunda], Budimpešta, 1977.; *Honor, vár, ispánság. Tanulmányok az Anjou-királyság kormányzati rendszeréről* [Honor, utvrđeni grad, županija. Studije o upravnom sustavu anžuvinskog kraljevstva], *Századok* 116 (1982.), str. 880-920 (engleski skraćeni prijevod objavljen je 1996. u *Questiones Medii Aevi Novae* 1, str. 91-100); *Társadalom és politikai struktúra az Anjou-kori Magyarországon* [Društvene i političke strukture u Ugarskoj anžuvinskog razdoblja], *Előadások a történettudományi intézetben* [Predavanja Instituta za povijesne znanosti] 11, Budimpešta, 1988.; *Der Adel Nordostungarns zur Zeit König Sigismunds (1387-1437)* [Plemstvo sjeveroistočne Ugarske u doba kralja Žigmunda], u: Ferenc Glatz, *Settlement and Society in Hungary*, sv. 1, Budimpešta, 1990., str. 27-47; Nagy Lajos ismeretlen adományreformja [Jedna nepoznata reforma sustava darovanja u doba Ludovika Velikog], *Történelmi szemle* 39 (1997.), str. 137-157; *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében* [Plemićko društvo srednjovjekovne županije Ung], Budimpešta, 1998.; *A török-magyar háborúk első évei 1389-1392* [Prve godine osmansko-ugarskih ratova, 1389.-1392.], *Hadtörténelmi közlemények* 111 (1998.), str. 561-577; *Erbteilung und Familienbildung* [Diobe posjeda i izgradnja obitelji], u: Balázs Nagy i Marcell Sebök (ur.), ... *The Man of Many Devices, Who Wandered Full Many Ways ... Festschrift in Honor of János M. Bak*, Budimpešta, 1999., str. 411-421; *A török dúlások hatása a népességre: Valkó megye példája* [Utjecaj osmanskih upada na stanovništvo: primjer Vukovske županije], *Századok* 134 (2000.), str. 267-321.

objavljeno 1996. godine, u kojemu je donio podatke o svim nositeljima središnjih položaja u srednjovjekovnom Ugarsko-hrvatskom kraljevstvu (od palatina i banova do nosilaca dvorskih službi), o županima ugarskih, slavonskih i transilvanskih županija, utvrđenim gradovima i njihovim kaštelanima na cjelokupnom području države, vitezovima i dvorjanima kraljevskoga dvora, sudionicima sabora, prelatima te dignitarijima kraljevskih isprava. Djelo je nezaobilazan priručnik za svakog tko se želi baviti strukturama vlasti navedenog područja te neophodan priručnik za razrješivanje kronologije i topografije.³ Na tom je djelu nastavio raditi i nakon njegova objavljivanja, pripremajući ispravljeno i dopunjeno izdanje, a kada je saznao za svoju tešku bolest, odlučio je to ispravljeno izdanje objaviti u obliku do kojeg je u tom trenutku došao na PC-CD ROM-u (Budimpešta: Arcanum Adátbázis, 2001.). Na istom PC-CD ROM-u objavio je, također po formi nedovršen ali prebogat podacima, dio o genealogijama velikaških i plemićkih obitelji "Középkori magyar genealógia" [Srednjovjekovna ugarska genealogija], želeći da podatke do kojih je došao tijekom višedesetljetnog rada na izvornoj građi, iako u još nedovršenom obliku, preda javnosti na uvid i uporabu. Neposredno prije smrti objavio je i interaktivnu topografsku kartu srednjovjekovne Ugarske, Transilvanije i većeg dijela Slavonije, popraćenu opsežnim kritičkim aparatom.⁴ Karta je izrađena s vrlo velikom preciznošću te sadrži detaljne podatke o posjedima i naseljima (od gradova do najmanjih sela) spomenutim u izvornoj građi te će sigurno biti neizbježno pomagalo za svakoga tko se bude želio baviti povijesnom topografijom. U rukopisu je ostavio i djelo o povijesnoj topografiji Vukovske županije, čije se hrvatsko izdanje priprema u Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest u Slavonskom Brodu, kao i nekoliko manjih radova o povijesnoj topografiji današnje Slavonije i Baranje. Priredio je i dijelove o topografiji Požeške i Vukovske županije za treći svezak znamenitog priručnika György Györffyja o povijesnom zemljopisu Ugarske, Slavonije i Transilvanije u razdoblju Arpadovića,⁵ čije se objavljivanje uskoro očekuje. Malo prije smrti izišla mu je iz tiska i sinteza srednjovjekovne povijesti Ugarske na engleskom jeziku, "The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary 895-1526" (London-New York, 2001., 452 str.), u kojemu je dao suvremenu sintezu izrađenu u skladu s najnovijim rezultatima i postavkama povijesne znanosti.⁶ Osim ovih samostalnih radova, izradio je i mnogo važnih manjih priloga u grupnim izdanjima, od kojih posebice treba spomenuti njegove

³ Detaljniji osvrt na ovo djelo vidi u: Marija Karbić, Pál Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, 2 sv., Budimpešta, 1996., *Scrinia Slavonica* 1 (2001.), str. 485-488.

⁴ Budući da je ovo izdanje izišlo iz tiska kad se pok. prof. Engel već nalazio u bolnici, nisam do sada bio u stanju vidjeti konačni oblik tog djela koje mi je poznato samo iz njegovih radnih verzija.

⁵ György Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* [Povijesni zemljopis Ugarske u doba Arpadovića]. Serija je započeta u Budimpešti 1963. godine, a dosad su objavljena 2 sveska.

⁶ U sljedećem broju Zbornika namjeravam dati detaljnu recenziju ovoga važnog djela.

brojne manje članke objavljene u enciklopedijskom djelu "Korai magyar történeti lexikon (9-14. század)" [Leksikon rane srednjovjekovne mađarske povijesti (9-14. stoljeće)].⁷

Pokojni prof. Engel bio je iskreno zainteresiran za suradnju između mađarskih i hrvatskih povjesničara te je iz tog razloga i prihvatio ponudu da ga uključimo u rad uredništva. Sa živim je interesom pratio rad našeg Odsjeka i iskazivao prijateljsku i kolegijalnu podršku. Pasivno je poznavao hrvatski jezik te je na njemu čitao znanstvene rasprave. Iz želje za boljim povezivanjem Hrvatske i Mađarske s oduševljenjem je prihvatio i poziv za sudjelovanje i na Akademijinu skupu "Povezivanju srednjoeuropskih zemalja s Jadranom (Mediterranom)" (8-9. prosinca 1998.),⁸ a tom je prilikom proveo i nekoliko dana u Zagrebu, boraveći i na našem Odsjeku.

Suradnju s hrvatskim kolegama, ali i povjesničarima drugih okolnih historiografija, smatrao je neizmjerljivo značajnom. Osobno se grozio onih stvari koje je držao izričajem mađarskog nacionalizma uperenog protiv susjednih naroda te je takve stvari često kritizirao u svojim znanstvenim radovima, ali i u dnevnom tisku ako je mislio da imaju širi publicitet. Zbog takvog načina razmišljanja ponekad je znao imati problema, ali ga to nije ometalo da se i dalje u životu i radu drži istog načela.

Kao znanstvenik bio je izrazito kritična osoba i prema tuđim, ali i prema svojim radovima. Za ilustraciju mogu spomenuti da me je znao pitati za mišljenje o pojedinim pitanjima i poticao da kritiziram njegove stavove ako ih smatram netočnima, npr. kada mu je malo prije smrti objavljena spomenuta sinteza o povijesti srednjovjekovne Ugarske, za koju je želio da napravim recenziju. Podjednako je kritički procjenjivao radove i mlađih nepoznatih i već renomiranih znanstvenika. Bio je osoba kojoj je jedini kriterij vrijedan poštovanja bila znanstvena istina, dok drugi obziri (dob i društveni ili politički položaj pojedinog autora i sl.) nisu igrali nikakvu ulogu.

I na kraju, vrijedno je naglasiti da je smrću Pála Engela mađarska i hrvatska, a u cijelosti i europska historiografija, izgubila vrijednog znanstvenika, koji je svojim djelima sve zadužio na vječno sjećanje. U ime Odsjeka za povijesne znanosti HAZU još mu jednom izričem zahvalnost na suradnji s našim Odsjekom i razumijevanju hrvatske srednjovjekovne prošlosti.

Damir Karbić

⁷ Ur. Gyula Kristó, Pál Engel i Ferenc Makk, Budimpešta, 1994.

⁸ U zborniku istog skupa objavljen mu je vrlo zanimljiv rad "Knezovi Krbavski u Ugarskoj" (str. 73-81), a na samom skupu podnio je referat o potrebi međusobnog uvažavanja i suradnje mađarskih i hrvatskih povjesničara na zajedničkim temama.